

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XVIII

Neřit Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XVIII

İstanbul - 1998

Sahibi: **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail ÖZDOĞAN

Tel: (0212) 518 26 09 Fax: (0212) 518 26 63

Yazı İşleri Sorumlusu: Nejat GÖYÜNÇ

Tel: (0216) 333 91 16

Dizgi: **GİRİŞİM DİZGİ**

Tel: (0212) 513 28 29

Basıldığı Yer: **KİTAP MATBAACILIK**

Tel: (0212) 567 48 84

Cilt: **FATİH MÜCELLİT**

Tel: (0212) 501 28 23 - 612 86 71

Adres: **ENDERUN KİTABEVİ**, Beyaz Saray No. 46 Beyazıt - İST.

XVIII. YÜZYILDA GAZİANTEP'İN İDARİ, FİZİKİ VE SOSYO-EKONOMİK DURUMU

İbrahim YILMAZÇELİK

Uzun bir süre Osmanlı tarihi üzerine yapılan çalışmaların ağırlık noktasını siyasî tarih ve merkez teşkilâtı üzerine yapılan çalışmalar teşkil etmiştir. Taşra teşkilâtı ile ilgili çalışmalar ise son dönemlerde büyük bir önem kazanmış bulunmaktadır. Bununla birlikte bu konudaki çalışmalar XVI. ve XVII. yüzyıllar arasında yoğunluk kazanmıştır. Oysa Osmanlı Devleti'nin her bakımdan en buhranlı dönemlerini teşkil eden XVIII. ve XIX. yüzyıl içerisinde siyasî ve iktisadî bazı çalışmalar bir kenara bırakılacak olursa, Taşra teşkilâtının konu edildiği çalışmalar oldukça azdır.

Bu dönemlerde özellikle Şer'iyye Sicillerinden istifade etmek suretiyle taşra teşkilâtına yönelik önemli çalışmaların yapılabileceği noktadan hareketle, Osmanlılar döneminde ticaret yollarının keşiştiği bir noktada bulunan Gaziantep şehri bu çalışmada ele alınmıştır. Yalnız burada hemen belirtmek gerekir ki, bu çalışma XVIII. ve XIX. yüzyıllar arasında Gaziantep şehri için bir başlangıç noktasıdır. Konu daha sonraki çalışmalarda iki yüzyıllık dönem içerisinde her yönüyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Gaziantep yöresinin Eski Taş döneminden beri iskân edildiğini arkeolojik kazılar göstermektedir.¹ Bölgenin M.Ö. 1800-1200 arasında Hitit, daha sonra Asur, nihayet Roma ve Bizans hakimiyetlerine girdiği, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında da İslâma açıldığı, İyâz b. Ganm tarafından feth olunduğu bilinmektedir. Bununla beraber, Ayıntap adının eski Arap kaynaklarında hiç geçmediği, bugünkü şehrin 10-12 km. kadar kuzeybatısında Dalûk adlı bir kale ve şehrin bulunduğu, burasının terk edilmesin-

¹ Refakat Çınar, "Gaziantep çevresinde paleolitik buluntular", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XVI (Ankara 1958), s. 125-129.

OSMANLI ARAŞTIRMALARI, XVIII.

den sonra Ayıntap kalesinin ve şehrinin inşa olunduğu tahmin edilmektedir.²

Gaziantep’de Türk hakimiyetinin başlangıcı 1077’dir. Bu tarihte Süleyman Şah’ın komutanlarından Gümüş Tegin, Antep yöresini Bizanslılardan almıştır. 1097 tarihinde ise bu bölge Urfa Haçlı kontluğuna tabii olmuş,³ 1218 yılında İzzettin Keykavus bu bölgesi yeniden ele geçirmiş ve 1242 yılına kadar Anadolu Selçukluları hakimiyetinde kalmıştır.⁴ Bu tarihten sonra Antep kenti Mısır Memluklarının hakimiyetine geçmiş ve bu dönemde önemli bir bilim ve sanat merkezi olmuştur.⁵ Antep tarihi açısından bu bölgedeki Dulkadiroğulları Beyliği hakimiyeti de önemli bir devreyi teşkil etmektedir. Osmanlı dönemine gelinceye kadar bölgede hakim olan bu beylik, şehre önemli eserler kazandırmıştır.⁶

1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim bu bölgeyi Osmanlı hakimiyetine dahil etmiş ve bölgede 274 yıl süren Memluk hakimiyetine son vermiştir. Antep Osmanlı yönetimine geçtikten sonra Dulkadiye (Maraş) eyaletine bağlı bir sancak haline getirilmiş, Maraş (Paşa Sancağı), Malatya ve Sümeysad da diğer sancakları teşkil etmiştir. Antep bu konumunu XVIII. yüzyıla kadar sürdürmüş, XIX. yüzyılda ise Halep Eyaletine bağlanmıştır.⁷

XVIII. yüzyılda Antep’de 3 Yeniçeri Bölüğü bulunmaktaydı.⁸ Bu dönemde Antep’teki asker sayısının az miktarda olduğunu 1750-1752 tarihleri arasındaki belgelerden de tesbit etmek mümkündür. 1750 tarihinde Malatya’ya bağlı Kavi Aşireti ve yine aynı tarihlerde Reyhanlı Aşireti ve Coşlu Cemaati’nin eşkiyalık hareketleri üzerine, Antep Sancakbeyi yetersiz kalmış ve bu yüzden bölgeye Maraş Valisi Abdurrahman Paşa bizzat sefere çıkmıştır.⁹

I. ŞEHİRDEKİ GÖREVLİLER:

Gaziantep’in XVIII. yüzyıla ait mahkeme sicillerinden bu şehirde örfî ve şer’î görevlilerin bazan tam, bazan kısmen listesini çıkartabilmek mümkün olmaktadır:

2 “Ayıntap” maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, II, s. 65 vd. ve Hüseyin Özdeğer, “Gaziantep”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIII, s. 466 vd.

3 Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul 1974, s. 77.

4 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Sevim, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara, 1988, s. 82-96.

5 Kazım Yaşar Koprıman, *Mısır Memlukları Tarihi*, Ankara, 1989, s. 149-163.

6 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1984, s. 143; Refet Yınanç, *Diyakadir Beyliği*, Ankara, 1989, s. 127-129 vd.

7 Mustafa Güzelhan, *Ayıntap Tarihinden Notlar*, Gaziyurt Matbaası, Gaziantep 1959, s. 35-40. Ayrıca bkz. Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, MEB Yay. İstanbul, 1990; Nizamüddin Sami, *Zafername*, TTK, Ankara, 1970, s. 266-270.

8 *Gaziantep Şer. Sic. No: 134*, s. 271.

9 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108*, s. 59-66.

a. 1712-1793 Yılları Arasındaki Örfî Görevliler

<u>Tarihi</u>	<u>Görevlinin Adı</u>	<u>Görevi</u>
1712	Salih Efendi	Kale Dizdarı ¹⁰
1730	Hacı Mehmet Ağa	Mütesellim ve Voyvoda ¹¹
1730	Ali Ağa	Kale Dizdarı
1730	Hacı Abbas b. Hasan	Kale Kethüdası ¹²
1750	Abdurrahman Paşa	Maraş Valisi
1750	Mehmed Ağa	Antep Voyvodası
1750	Es-Seyyid Mehmet Emin Ağa	Kale Dizdarı
1750	Es-Seyyid Kasım Ağa	Yeniçeri Serdarı
1750	Seyyid Ahmet	Şehir Kethüdası
1750	Mustafa Ağa	Antep Voyvodası
1750	Cenâkeki	Kaymakam
1751	Mehmet Efendi	Antep Voyvodası
1751	Mehmet Ağa	Maraş Mütesellimi
1751	Ahmet Paşa	Muhassıl ¹³
1756	Abdi Ağa	Voyvoda ¹⁴
1769	Hasan Ağa	Voyvoda ¹⁵
1780	Ali Paşa	Eyalet Valisi ¹⁶
1793	Mustafa	Kale Dizdarı ¹⁷

b. 1730-1769 Arasındaki Şer'î Görevliler

1730	Ömer b. Mehmed	Müftü ¹⁸
1730	Mustafa Efendi	Nâib ¹⁹
1746	Şeyh Mehmed	Kâtip ²⁰
1748	Mustafa Efendi	Müftü ²¹
1750	El-Hac Mehmed	Muhzır
1750	Es-Seyyid Ahmed	Nâib

10 BA., Cevdet Askeriyye: 37046.

11 *Gaziantep Şer. Sic. No: 81, s. 32-82.*

12 *Gaziantep Şer. Sic. No: 83, s. 200; No: 84, s. 31; No: 86, s. 149.*

13 1750-1751 tarihleri arasındaki görevliler için bkz. *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 23, 46, 105, 156, 223, 228, 238.*

14 *Gaziantep Şer. Sic. No: 114, s. 146.*

15 *Gaziantep Şer. Sic. No: 124, s. 209.*

16 BA., Cevdet Dahiliye: 13450.

17 *Gaziantep Şer. Sic. No: 134, s. 220.*

18 *Gaziantep Şer. Sic. No: 83, s. 200.*

19 *Gaziantep Şer. Sic. No: 84, s. 31.*

20 Evasıt-ı Receb (Temmuz 1746) tarihli bir nasbdan anlaşıldığına göre. Başmacı-zâde Şeyh Mehmed Antep mahkemesine sekizinci kâtip olarak tayin edilmiştir. Bu da mahkemenin iş hacminin oldukça geniş olduğunu göstermektedir. *Gaziantep Şer. Sic. No: 104, s. 262.*

21 *Gaziantep Şer. Sic. No: 105, s. 255.*

1750	Mehmed Ağa	Muhzır Başı
1750	Hüseyin Ağa	Muhzır
1750	Es-Seyyid Ali Efendi	Nâib
1750	Es-Seyyid Mehmet Efendi	Kâtib
1750	Halef Ağa	Nâib
1750	Hacı Mustafa Efendi	Başkâtib
1750	Hıdır-zâde Bekir Ağa	Muhzır Başı
1750	Mehmet Efendi	Nakibü'l-Eşrâf
1750	Avan Ali	Mahkeme Muhzırı
1751	Mehmed ibn-i Mustafa	Muhzır
1751	Molla Hüseyin	Kale İmâmı
1751	Osman Ağa	Mübaşir
1752	Ebubekir-zâde Ahmet Efendi	Kadı ²²
1761	Feyzullah Nazif	Kadı ²³
1769	Mevlânâ Hacı Mustafa	Nâib ²⁴
1769	Abdurrahman Efendi	Müftü ²⁵

II. YERLEŞİM BİRİMLERİ ve AŞİRETLER

XVIII. yüzyıla ait Antep sicillerinde bulunan tevzî listeleri ile salyâne ve timarlara ilişkin kayıt ve belgelerden bu sancağa bağlı köy ve mezraa gibi yerleşim birimleri ile aşiretler tesbit edilebilmektedir.²⁶

a. Köy ve Mezraalar:

Ağcahöyü	Akçukar	Akerman
Akiyar	Akpınar	Almalı
Arapkir	Araplar	Araplar-ı Kebir
Arıl	Bahra	Battal Höyük
Beylerbeği	Birce	Bostancık
Boyluca	Burç	Burhani
Ceydi	Cidet	Çam
Çapalı	Çarpın	Çavlı
Çığırkan	Çubekir	Çukuru
Damlıca	Dülük	Edbeni
Eğer Taş Mezrası	Elmalı	Erbüken

²² 1750-1752 yılları arasındaki Şer'i görevliler için bkz. *Gaziantep Şer. Sic. No: 108. s. 102, 168, 23, 238, 46, 54.*

²³ *Gaziantep Şer. Sic. No: 118, s. 136.*

²⁴ *Gaziantep Şer. Sic. No: 118, s. 140.*

²⁵ *Gaziantep Şer. Sic. No: 124, s. 209.*

²⁶ Bu tablonun hazırlanmasında istifade edilen belgeler için bkz. *Gaziantep Şer. Sic. No: 87, s. 174, No: 108 bütünüyle incelenmiştir.*

Ergüven	Etene	Gercin
Göksuncuk	Görgün	Güce
Hacar	Hayam	Hayık
Hertemmeski	Hezek	Hicik
Hiyam	İnceli Mezrası	İsbatırır
Kantara Mezrası	Kara Çomak	Karacaviran
Karadirek	Karagöl	Karagöz Mezrası
Karakuyu	Karet	Kayacık
Kayakendi	Kazıkent	Kefercebel
Kelpin	Kerhakas	Kızılçakent
Kızılhisar	Kızılhisar-ı Sağır	Kilisecik
Kilisemek	Kirab	Kör Kehban
Körkün	Kumsal	Lohan
Mağarabaşı	Mamalan	Mantara
Mehmus	Merteminki	Mertmenge
Mıdır	Nalım Höyüğü	Nurdane
Oruçgazi	Orul	Pehlivan
Pevirge	Rumtil	Sağır
Sam	Sarıbarsak	Sarpı
Sazgın	Sebuk	Seğer
Söğütlüce	Sundol	Suyubar
Sübgaz	Süleymani	Şafidün Mezrası
Şeyhkendi	Taşkın	Taşlıca
Tıhnatan	Tilfar	Tilhunuz
Tövbe Galası	Tulise	Vücübakır
Zartabuz	Zevgir	Zirarbu

Yukarıdaki köy ve mezraa adlarından da anlaşılacağı üzere Antep yöresinde Türkçe yer adlarının çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Anadolu'nun Türkleşmesine paralel olarak, kesif Türkmen kitleleri bu bölgeleri doldurmuşlar ve evvelce boşalan araziye yeniden canlandırmışlardır. Menşei tesbit edilemeyen köy ve mezraa adı oldukça az olup, bölgedeki köy ve mezraa adlarının Türk ad verme geleneği ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Bu da Antep bölgesindeki Türk iskânının oldukça eski olduğunun bir delilidir.

Antep'in 1516 yılında Osmanlıların eline geçmesinden sonra bu yöreye kesif olarak Türkmen göçleri yapıldığı bilinen bir gerçektir. Bu Türkmen grupları arasında Aşiretler oldukça önemli bir yere sahiptir. Bugün dahi Güney Doğu ve Doğu Anadolu'da yer alan Aşiretlerin buldukları bölgede sosyal ve siyasî hayat üzerinde ne kadar etkili oldukları bilinen bir gerçektir.

b. Aşiret - Cemaat ve Oymaklar²⁷

Araban Oymağı
 Bahadırlı Oymağı
 Barak Aşireti²⁸
 Bazari Aşireti
 Bektaşlı Aşireti
 Coşlu Cemaati
 Çepni Oymağı
 Çerkanlı Aşireti
 Çelikanlı²⁹
 Elbeyli Aşireti
 Harmandalı Oymağı
 Hendelu Cemaati³⁰
 Kallalı Aşireti
 Kaması Cemaati
 Karkırı Oymağı
 Kaviz Aşireti
 Kılıçlı Aşireti³¹
 Kızık Oymağı
 Kuşçu Oymağı
 Merziman Oymağı
 Musa Beyli Aşireti³²
 Okçu İzzeddin Oymağı
 Reşi Aşireti
 Reşvan Aşireti
 Reyhanlı Aşireti³³
 Rişvan Bozkurt Aşireti
 Tacirli Aşireti

XVIII. yüzyılda ülke genelinde görülen bir kısım asayişsizliklere

27 Bölgedeki aşiret-cemaat ve oymaklar tespit edilirken istifade edilen kaynaklar için bkz. *Gaziantep Şer: Sic. No: 81, s. 82; No: 81, s. 82; No: 82, s. 31-32-95; No: 86, s. 28; No: 87, s. 176-265; No: 91, s. 257; No: 92, s. 11; No: 110, s. 286; No: 120, s. 10; No: 132, s. 57.*

28 4 Nisan 1721 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre, Antep ve Menbiç havalisindeki bu aşiretin Halep Eyaletine bağlanması istenmektedir. BA., Cevdet Dahiliye: 8338.

29 BA., Cevdet Zaptiye: 1552.

30 BA., Cevdet Dahiliye: 12420.

31 Şubat 1712 tarihli bir arzda söz konusu aşiretin Antep civarındaki köylere musallat olduğu, halkın ekinlerini ve hayvanlarını yağmaladığı belirtilerek bölgeden sürülmeleri istenmişti. Bkz. BA., Cevdet Dahiliye: 12823.

32 1767 tarihinde Kilis civarında bulunmaktaydılar. BA., Cevdet Dahiliye: 14379.

33 1 Haziran 1766 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere, Amik ovasında bulunan Reyhanlı aşireti Rakka'ya nakil edilirken Antep civarında dağılırarak, Bahadırlı, Kızık Helalli, Kabaklı, Okçulu ve Rişvan aşiretlerine karışmıştır. BA., Cevdet Dahiliye: 885.

Antep yöresinde de rastlanmaktadır. Meselâ 23 Şubat 1731 tarihli bir buyruhduda Antep yöresinde Okçu İzzeddin Oymağının eşkiyalık yaptığı belirtilmiş ve bunun önünün alınması istenmiştir.³⁴ Bununla beraber bu oymağın eşkiyalık hareketlerine devam ettiği 5 Eylül 1783 (6 Şevval 1197) tarihli bir buyruhdudan anlaşılmaktadır. Söz konusu belgede Okçu İzzeddinlü oymağının yanısıra Bektaşlı ve Kılıçlı Aşiretlerinin de çevreye tasallutta buldukları belirtilmiş ve önünün alınması istenmiştir.³⁵ Dönem içerisinde Reyhanlı aşiretinin de bu tür olaylara karıştığı tespit edilmiştir.³⁶

Aşiretlerin çevre köylere ve bu bölgeden gelip geçenlere tasallutları hakkında özellikle şer'iyye sicillerinde pek çok belge bulunmaktadır. Meselâ 7 Eylül 1750 tarihinde, Kavi Aşireti (Malatya Sancağı'na bağlı bir aşirettir), Kilis'de bulunan eyalet valisi Abdurrahman Paşa'nın yanına giderlerken, Anteb'in Görgün ve Elmalı köylerinde saldırıya uğramışlardır.³⁷ Yine 1750 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre, Reyhanlı Aşireti'ne bağlı Coşlu Cemaati civarda eşkiyalık hareketlerine katılmış olduğundan, Eyalet valisi Abdurrahman Paşa Reyhanlı Aşireti ihtiyarlarını toplayarak Coşlu Cemaatinin bu tür hareketlerinin önlenmesini istemiş ve herhangi bir eşkiyalık yapmaları durumunda onları 12 bin guruş nezre bağlamıştır.³⁸

Eldeki belgelerden bu aşiretlerden hangisinin yerleşik ve hangisinin göçebe oldukları tesbit edilememekle birlikte, 1734 tarihinde Yeni İl voyvodalığında oymaklara gönderilen bir buyruhdudan, Dağ Bahadırlısı (Araban), Merziman, Kızık, Çepni, Karkırı, Kuşçu ve Harmandalı oymaklarının yerleşik oldukları anlaşılmaktadır.³⁹ Ancak bölgede yaşayan aşiretlerin büyük bir çoğunluğunun göçebe olduğunu söylenebilir.

Antep merkez ve köylerinin XVIII. yüzyılda nüfusunu tesbit etmek mümkün olmamıştır. Buna rağmen nüfus hakkında şöyle bir tahmin yapılabilir.

1543 tarihinde 36.067 olan Antep Livası nüfusundan şehirde yaşayan 9.872 kişi tüm nüfusun %27.62'sini teşkil ederken, köylerde yaşayan 26.195 kişi ise nüfusun %72.62'sini teşkil etmekteydi.⁴⁰ Yukarıda da belirtildiği üzere 1543 tarihinde Antep merkezinde 1.969 hanede 9.872 kişi

34 *Gaziantep Şer. Sic. No: 82, s. 31-32.* Okçu İzzeddinlü aşiretinin 1744 tarihinde Kilis ve civarındaki eşkiyalık hareketleri hakkında bkz. BA., *Cevdet Zaptıye: 1552.*

35 *Gaziantep Şer. Sic. No: 132, s. 57.*

36 *Gaziantep Şer. Sic. No: 120, s. 10.*

37 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 59.*

38 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 66.*

39 *Gaziantep Şer. Sic. No: 87, s. 265.*

40 Hüseyin Özdeğer. "XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyo-Ekonomik Durumu". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, s. 114-115.

yaşamaktaydı. 1574 tarihinde ise hane sayısı 2.969'a yükselmiştir. Ayrıca XVI. yüzyılda Antep sancağında 193 köy ve 274 mezraa bulunmaktaydı.⁴¹ Evliya Çelebi 1671-1672 tarihleri arasındaki hane sayısını ise 8000 olarak kaydetmektedir.⁴² XIX. yüzyılda ise Antep merkezin nüfusu 43.150'ye yükselmişti.⁴³ Bu rakamlardan hareketle Antep merkezin XVIII. yüzyıldaki nüfusun 30-40 bin arasında olduğu düşünülebilir.

III. ANTEP'İN FİZİKİ YAPISI

Gaziantep bulunduğu yer itibariyle ticari yolların kesiştiği bir noktada idi. Şehir dağınık bir görüntü vermekle birlikte Yönetim Örgütlerinin, Kale içerisinde olduğu bilinmektedir.⁴⁴

İncelediğimiz dönemde özellikle sicillerde Antep kalesi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Bununla birlikte bir kısım hüccet ve terekelerden anlaşıldığına göre, yönetim örgütlerinin bulunduğu bu sahada ayrıca bir mahalle de bulunmaktaydı. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre, Kale şehrin ortasında bir kaya üzerine kurulmuştur. Kale içinde kırk ev, bir cami, bir hamam ve birkaç buğday ambarı bulunmakta idi. Ayrıca çarşı ve pazar yeri vardı.⁴⁵

Haziran 1766 başlarında Carsten Niebuhr Diyarbakır, Siverek, Urfa, Birecik üzerinden Halep'e giderken Ayıntab'a da uğramıştır. Şehrin etrafında sur bulunmadığını yazar, ortasındaki kaleden de bahs ederek, bu şehri Trablus-Şam ile mukayese eder. Onun verdiği bilgilere göre Ayıntab yöresinde o tarihlerde 7500 çadır halkı Türkmen vardır. Beş ayrı cemaat teşkil eden bu çadır halkı içerisinde Dedekarkın cemaati 1000 çadır teşkil eder.⁴⁶

XVI. yüzyılda bugünkü Derik ve Viranşehir arasında Mardin Sancağı'na bağlı Dedekarkın nahiyesi olduğu düşünülse, bu cemaatin aradan geçen iki yüz sene içinde Gaziantep yöresine göçmüş olduğu anlaşılır.

Şehirleri fizikî olarak meydana getiren birimlerin başında mahalleler gelmektedir. Zira "...Ya dini bir yapının etrafında toplanma, ya da aynı din, mezhep ve ırktan olanların bir arada yaşama arzusu sonucunda teşek-

41 Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara: *Anadolu'nun İdari Taksimatına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara, 1988.

42 Evliya Çelebi: *Seyahat-name*, XIII Kitap, s. 201, 202.

43 Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdari Taksimat ve Nüfus", *Belleten*, c. XV-LV, Ankara, 1951, s. 617-628.

44 25 Mayıs 1735 tarihli bir hüccetten, Voyvodalık Sarayının Şehreküstü Mahallesi içinde olduğu tesbit edilmiştir.

45 Evliya Çelebi: *Seyahat-name*, XIII Kitap, s. 201-202.

46 Carsten Niebuhr, *Reisebeschreibung nach Arabien*, bu baskıya Giriş yazan: Dietmar Henze, Graz 1968, II, 414-416.

kül eden mahalleler...”, şehrin fiziki yapılarını belirleyen unsurlardır. Bunun yanısıra mahalleler, şehrin sadece fiziki olarak tanımlanabilecek bir ünitesi olmaktan çok daha fazla bir değer ifade etmektedir.⁴⁷

1671-1672 tarihlerinde Antep’i ziyaret eden Evliya Çelebi; sadece şehir merkezinde 32 mahalle bulunduğunu kaydetmiştir. Ancak incelediğimiz dönem içerisindeki sicil kayıtlarından tesbit edilebildiği kadarıyla şehirde 64 mahalle bulunmaktaydı.

XVIII. Yüzyılda Antep’in Mahalleleri⁴⁸

Akyol	Ali Neccar	Ammo
Bayezitli	Berber Hamiki	Zimmiyan-ı Bilhan
Bostancı	Büyüce	Câbe
Cevizlice	Cüzgece	Çukur
Ehl-i Cefa	Enbiya Beğ	Ëyliyamân
Eyüpoğlu	Garb-ı Beyan	Garb-ı Kayacık
Garb-ı Kısarak	Garb-ı Kozanlı	Garb-ı Ömer
Garb-ı Şehreküstü	Garb-ı Zihirmân	Garb-ı Zincirli
Hacı Baba	Hamik-i Müslim	Hayli Ziyân
İbn-i Eyüp	İbn-i Kör	İbn-i Ömer
İbn-i Şakir	Karasakal	Karib-i Kilecik
Karib-i Kuranlı	Karib-i Molla Ahmet	Karib-i Molla Hıdır
Karib-i Sadanlı	Kayser	Kehni
Kılıçoğlu	Kozanlı	Kör Kehban
Kürtünciyan	Molik	Monla
Pehni	Rum Kale	Sadi-zade Hasan
Salı Senik	Toylu Sinek	Tolayık
Şarkıyan	Şehreküstü	Şekeroğlu
Tarla-yı Atik	Tarla-yı Cedit	Taşlak
Tövbe	Tövbe Galâsı	Umur
Mahkeme ⁴⁹	Kozluca ⁵⁰	Su Burcu ⁵²
Uzuntaş ⁵¹		

Dönemin sonuna doğru bu mahallelere 7 mahalle daha eklenmiştir.

47 İbrahim Yılmazçelik: *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)* T.T.K. Basımevi, Ankara, 1995, s. 26-27.

48 XVIII. Yüzyılda Antep’in Mahallelerinin tesbitinde kullanılan belgeler için bkz. *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 1-140; No: 91, s. 153; No: 95, s. 236; No: 96, s. 34; No: 102, s. 184; No: 103, s. 251; No: 107, s. 191; No: 109, s. 13; No: 114, s. 83; No: 122, s. 72.*

49 Kale içerisinde olması muhtemeldir. BA., Cevdet Evkaf: 8512.

50 İbn-i Şeker nam-ı diğer Kozluca Mahallesi BA., Cevdet Evkaf: 3944.

51 BA., Cevdet Maarif: 2351.

52 BA., Cevdet Maarif: 2799.

Zira 1786 (H. 1201) tarihli bir kayıta, *Toptaş, Hacı Arap Bölüğü, Hanefi Bölüğü, Kasap Ağası Bölüğü, Hamacıhane, Niziplioğlu Bölüğü, Seng-i Hoşkadem* mahallelerine Antep'te ilk defa rastlanmaktadır.⁵³

Ancak bu mahallelerden kaçının Müslüman, kaçının Zımmi mahallesi olduğunu kesin olarak ifade edemiyoruz. Bununla birlikte tereke kayıtlarından anlaşıldığına göre, Gaziantep'te o dönemdeki mahallelerin büyük ekseriyeti Müslüman mahalleleridir. Zira Şer'iyye Sicilleri geçmiş dönemlerin bir aynasıdır. Fakat muhtemelen Berber Hamiki Zimmiyan, Sinek Tolayık, Pehni, Kehni, Karb-i Zehirman ve Senik Toylu mahallelerinin karışık mahalleler olduğu söylenebilir.

Genel olarak Türk şehrinin isimsiz kahramanı evdir. Bu, çoğu kez gösterişsiz, mütevazı evlerin biçimi, doğal bir yapı eyleminin sonucunda ortaya çıkmıştır. 19 Temmuz 1750 tarihli bir satış hüccetinden anlaşıldığı kadarıyla, Antep evleri genel de beyaz kesme blok taşlardan yapılmaktaydı. Yine aynı kayda göre, Antep evleri genelde iki katlı olarak inşa edilmişti. Alt kat ahur ve samanlık, üst kat ise helâ, üç oda ve bir kahve odası olarak düzenlenmişti.⁵⁴

Osmanlı döneminde Antep şehrinin fiziki durumunu aydınlatması açısından Evliya Çelebi'nin verdiği bilgileri burada zikretmek yerinde olacaktır. "...Her sokak başında bir kapı vardır, bekçiler tarafından beklenir ve geceleri kapatılır. Sokakları geceleri kandillerle aydınlatılır..."⁵⁵

Gaziantep şehri camii ve mescitleri bakımından, diğer Osmanlı şehirleri gibi oldukça zengindir. Nitekim Osmanlı döneminde camilerin sayısının otuzbeşe kadar ulaştığını belirtmektedir.⁵⁶

Gaziantep Şer'iyye Sicilleri ve bu döneme ait çeşitli belgelerden tesbit edilebildiği kadarıyla XVIII. yüzyılda Antep'te şu camiler bulunmakta idi.⁵⁷

Ağa Camii,⁵⁸ Akyol Camii, Alâüddöve Camii, Alaybeyi Camii,⁵⁹ Ali Neccar Camii, Atıyık Camii, Bahşi Bey Camii, Bey Camii, Boyacı Camii,⁶⁰ Debbâğlar Camii, Ebubekir Ağa Camii,⁶¹ Emir Ağa Camii, Eyü-

53 *Gaziantep Şer. Sic. No: 134, s. 61.*

54 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 32.*

55 Evliya Çelebi; *Seyahat-name*, XIII Kitap, s. 201-202.

56 C. Cahit Güzelbey; *Gaziantep Camileri Tarihi*, Gaziantep, 1984, s. 7.

57 *Gaziantep Şer. Sic. No: 37, s. 101 1689 (H. 1110); No: 108, s. 1-139; No: 104, s. 150-226; No: 105, s. 225; No: 113, s. 92; No: 114, s. 72.*

58 Bir diğer adı da Şhreküstü Camii idi. BA., Cevdet Evkaf: 6696.

59 BA., Cevdet Evkaf: 6234.

60 BA., Cevdet Evkaf: 22544.

61 BA., Cevdet Evkaf: 3103. 18 Kasım 1710 tarihli bir telhisten anlaşıldığına göre, bu tarihte minber vaz edilerek cami'e tahvil olunmuştur. Bkz. BA., Cevdet Evkaf: 11560.

poğlu Camii,⁶² Ferhadiye Camii,⁶³ Gazi Bey Camii, Gazi Kemaleddin Camii, Hacı Budak Camii, Hacı Hamza Camii, Hacı Musa Camii, Hacı Veli Camii,⁶⁴ Handaniye Camii, İhsan Bey Camii,⁶⁵ Kozakoğlu Camii,⁶⁶ Kale Camii, Kemaleddin Camii, Keyvan Bey Camii, Kozanoğlu Camii, Misik Camii,⁶⁷ Öksüz Camii, Ömeriyye Camii, Seyyid Mehmet Şirvani Camii, Şaba Camii, Şeyh Fettullah Camii, Şeyh Ramazan Efendi Camii,⁶⁸ Tahtalı Camii.⁶⁹

Bu dönemdeki sicil kayıtlarından tesbit edilen önemli mescitler ise şunlardır:

- | | |
|--------------------------------------|---|
| 1- Lala Mustafa Paşa Mescidi | 2- Zincirli Mahallesi Mescidi ⁷⁰ |
| 3- Develi Mescidi ⁷¹ | 4- Zaim Ahmed Efendi Mescidi ⁷² |
| 5- Burhani Mescidi ⁷³ | 6- Hasan Ali Mescidi ⁷⁴ |
| 7- Narlıca Mescidi ⁷⁵ | 8- Musa Ali Mescidi ⁷⁶ |
| 9- Sadiler Mescidi ⁷⁷ | 10- Acemoğlu Mescidi ⁷⁸ |
| 11- Kara Yusuf Mescidi ⁷⁹ | 12- Mağara Mescidi ⁸⁰ |
| 13- Hacı İsa Mescidi ⁸¹ | 14- Ahmed Mescidi ⁸² |

Yukarıda ismi geçen camiler ve mescidler hakkında şu bilgiler verilebilir:

1 - Alaybey Camii: Gaziler ile Şeyhcan Caddelerinin birleştikleri Güneybatı köşesinde kurulmuştur. Önünden geçen caddeye de aynı adı

62 BA., Cevdet Evkaf: 9972.

63 Akyol Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 12963-Maarif: 5952.

64 1746 (H. 1158) tarihli bir berattan anlaşıldığına göre, Tarla-yı Cedid mahallesi yakınlarında idi. Hacı Veli mescidinin cemaati çok olduğundan 1746 tarihinde Hacı Hasan adlı bir hayırsever tarafından genişletilmiş ve yine aynı tarihte minber konularak, cami haline getirilmesine izin verilmiştir. *Gaziantep Şer. Sic. No: 102, s. 184.*

65 Bu camii'nin bir diğer adı da *Esenbey*'dir. Bkz. *Gaziantep Şer. Sic. No: 114, s. 72.*

66 BA., Cevdet Evkaf: 1033.

67 Tövbe Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 16274.

68 Şehreküstü Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 20532-7311-31761.

69 İbn-i Şeker Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 4530.

70 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108.*

71 Bir adı da *Esenbey Mescidi* olup, Ammo Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 4657.

72 Çorluca Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 21750.

73 Kozluca Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 4250-4722-3944.

74 Tarla-yı Atik Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 22533.

75 BA., Cevdet Evkaf: 5479.

76 Mahkeme Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 8512.

77 BA., Cevdet Evkaf: 5432.

78 BA., Cevdet Evkaf: 20707.

79 BA., Cevdet Evkaf: 1186.

80 BA., Cevdet Evkaf: 3947.

81 Tarla-yı Atik Mahallesinde idi. BA., Cevdet Evkaf: 28315.

82 BA., Cevdet Evkaf: 6077. Cevzlice Mahallesinde idi.

taşır. Ancak Cami'nin kurucusu tam olarak bilinmemekle birlikte, Gaziantep Sicillerinden anlaşıldığına göre, Gani Bey adında bir şahıs olması muhtemeldir.⁸³

2 - **Tahtalı Camii:** Kale yakınında Şekeroğlu Mahallesi sınırları içerisinde. Şemsettin Sami'nin kayıtlarında *Tahtalu* biçiminde yazılmıştır. Bugün halk dilinde Tahtalı olarak, kimi kaynaklarda da *Tahtani* olarak geçmektedir. Kim tarafından inşa ettirildiği kesin olarak bilinmemektedir.

3 - **Ali Nacar Camii:** Tabakhane'de, Yaprak Mahallesi sınırları içinde Allaben Deresi'nin sol kıyısında Dülük Caddesi ile Kepkep sokağının birleştikleri yerdedir. Halk arasında Cami'in adı *Annacar* olarak geçer. Cami'in kim tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

4 - **Zincirli Mahallesi Mescidi:** 1750 tarihli bir belgede, Zincirli Mahallesinde bulunan bu mescidden söz edilmektedir.⁸⁴

Osmanlılar Döneminde Antep'in medreseler açısından da zengin bir Osmanlı şehri olduğu söylenebilir. Bu cümleden olmak üzere incelediğimiz dönemde tespit edilen **Medreseler ve Zaviyeler** şunlardır:⁸⁵

Abdulcelil Oğlu Mehmed Ef. Med.,⁸⁶ Alaybeyi Camii Medresesi, Ali Neccar Camii Medresesi, Emin-zâde Zaviyesi, Hacı Ömer Medresesi,⁸⁷ Hacı Osman Medresesi,⁸⁸ Hüseyin Paşa Medresesi,⁸⁹ Mevlevi Şeyh-zâde Medresesi, Mihaliye Medresesi,⁹⁰ Müftü Medresesi, Nakib Camii Medresesi, Paşa Medresesi, Seyyid Hacı Mustafa b. Osman Med.,⁹¹ Şeyh Muhiddin Erzincanî Medresesi,⁹² Şih Medresesi, Sunguriyye Medresesi,⁹³ Tahtalı Camii Medresesi, Zülkadiriye Medresesi.⁹⁴

Şehrin fiziki durumunun belirlenmesinde han, hamam, pazar yerleri ve benzeri yerler de önemli rol oynamaktadır. Ancak, şimdilik bu yapılarla ilgili olarak genel bir değerlendirme yapılmamış, sadece isimleri tespit edilenler aşağıda verilmiştir.

Osmanlı döneminde Antep'te en meşhur hamamlar; Paşa Hamamı, Sultan Hamamı, Naiboğlu Hamamı, Tabak Hamamı, Pazar Hamamı ve

83 C. Cahit Güzelbey. a.g.e., s. 28-30.

84 *Gaziantep Şer.* Sic. No: 108. s. 52.

85 *Gaziantep Şer.* Sic. No: 108. s. 1-139; No. 124. s. 224.

86 Şehreküstü Mahallesinde idi. BA.. Cevdet Evkaf: 25949.

87 19 Aralık 1755 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre. sözkonusu medrese Boyacı Camii yanında idi. *Gaziantep Şer.* Sic. No: 113. s. 92.

88 BA.. Cevdet Evkaf: 2799.

89 BA.. Cevdet Evkaf: 3839.

90 Bir adı da Mihal Beyoğlu Yahşi Bey Medresesidir. BA.. Cevdet Maarif: 9190-4153-7604.

91 BA.. Cevdet Evkaf: 193.

92 İbn-i Şeker Mahallesinde idi. BA.. Cevdet Maarif: 7825.

93 BA.. Cevdet Maarif: 3644.

94 BA.. Cevdet Maarif: 7033-2351. Su Burcu Mahallesinde idi.

Kale Hamamı idi.⁹⁵ XVIII. yüzyılda bunlara ilâve olarak aşağıdaki isimlere de defterlerde rastlanmaktadır:⁹⁶

Beybaşar (Beşbaşar) Hamamı, Gazali Hamamı,⁹⁷ Hüseyin Paşa Hamamı, Keyvan Hamamı, Piyale Paşa Hamamı, Tutlu Hamamı, Tuffah Hamamı.⁹⁸

11 Ağustos 1756 tarihli bir hüccetten XVIII. yüzyılda Ayıntab'da bir bedesten şeyhi ile iki bedesten bulunduğu anlaşılmaktadır.⁹⁹ Bunlardan Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı bedesten, **Zincirli Bedesten**, Lala Mustafa Paşa'nın yaptırdığı ve Kale altında bulunanına **Bedesten-i Atik** adı verildiği tesbit edilmiştir.¹⁰⁰

Bu dönemde Antep'te bulunan **hanlar** ve **çarşılar** ise şunlardır:¹⁰¹

Alkan Hanı, Emir Ali Hanı,¹⁰² Lala Mustafa Paşa Hanı, Nakib Hanı, Pekmez Hanı,¹⁰³ Seyit Ali Hanı, Tezbahçioğlu Hanı, Tütün Hanı,¹⁰⁴ Uzun Çarşı.¹⁰⁵

IV. ANTEP'İN İKTİSADİ DURUMU

Bu dönemde Antep'te ticarî hayat son derece hareketlidir. Çünkü hatırlanacağı üzere; Osmanlı Devleti, şehirlerin idaresine hazineden ayrılan bütçelerle dini eğitim müesseselerinin kurulmasına önem verdiği gibi, şehirlerde yaşayan insanların iâşe ve beslenmelerine de ayrı bir önem vermiş, böylece şehirlerin iktisadi hayatının canlı ve düzenli tutulmasına çalışmıştır.

Antep'teki ticarî canlılığı, pazarlarda satılan mallarla bunlardan alınan vergilerden tespit etmek mümkündür. Yine bu dönemde zirai mahsul-lerin yanısıra diğer ticarî malları da bol miktarda satılmaktaydı. Bu dö-

95 M. Güzelhan; a.g.e., s. 47.

96 *Gaziantep Şer. Sic.* No: 100, s. 53; No: 108, s. 1-139; No: 106, s. 267; No: 125, s. 46; No: 123, s. 65.

97 Kürtünciyan Mahallesinde idi. *Gaziantep Şer. Sic.* No: 100, s. 53.

98 15 Mart 1749 (25 Rebiyülevvel 1162) tarihli bir buyruğunda, Antep'deki hamamlarda Müslüman kadınlarla, gayr-i müslim kadınların birlikte yıkanmalarına izin verildiği belirtilmiş. Ancak Pazar günleri Hüseyin Paşa, Beşbaşar, Keyvan, Piyale Paşa, Tuffah ve Tutlu hamamlarına Müslüman kadınların sokulmaması istenmiştir. *Gaziantep Şer. Sic.* No: 106, s. 267.

99 *Gaziantep Şer. Sic.* No: 114, s. 95.

100 *Gaziantep Şer. Sic.* No: 125, s. 46.

101 *Gaziantep Şer. Sic.* No: 108, s. 1-139.

102 1762 Tarihli bir kayıttan anlaşıldığına göre, bu hanın üst katında 57, alt katında ise 43 oda, 3 büyük mağaza ve güney tarafında 12 dükkân bulunmaktaydı. *Gaziantep Şer. Sic.* No: 125, s. 47.

103 *Gaziantep Şer. Sic.* No: 122, s. 225.

104 *Gaziantep Şer. Sic.* No: 112, s. 261.

105 Bu çarşı Salaba Ağzı diye de bilinmektedir. *Gaziantep Şer. Sic.* No: 85, s. 132. Ayrıca bkz. *Gaziantep Şer. Sic.* No: 122, s. 130.

nemde Antep hem dışarıya mal pazarlamakta, hem de Antep pazarlarında ithal edilen pek çok mal bulunmaktaydı.¹⁰⁶

Evliya Çelebi'nin 1671 yıllarında ait verdiği bilgilerde, Antep'te 3900 dükkânın mevcut olduğu kayıtlıdır. Bu kadar çok sayıda imalâthane ve ticarethanelerin mevcudiyeti, Antep'te dışa açık ticaret hareketinin kanıtı olsa gerektir. Yine Antep'te imal edilen malların çeşidine göre tanzim edilmiş çarşılar bulunmaktaydı. İmalâtçı aynı cins malını çarşı esnafı içinde ve esnaf şeyhi huzurunda müzayede ile satmaktaydı. Aynı malın parekende satışı ise, ancak tesbit edilmiş olan narh fiyatı üzerinde olmaktadır. Antep şehir gelirlerinin çeşitli oluşu, şehrin iktisadi canlılığını ortaya koyduğu gibi, akçe olarak gelir miktarının yüksekliği de dikkat çekmektedir.¹⁰⁷

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hem sosyal hem de ekonomik buhranlar yaşadığı bir dönem olmasına rağmen, Antep halkının hem sosyal ve hem de ekonomik düzey olarak Anadolu'daki diğer illerden daha iyi olduğunu söyleyebilir. Antep Şer'iyye sicillerindeki tereke kayıtlarından elde ettiğimiz bilgilere göre Antep halkı ekonomik açıdan oldukça zengindir.¹⁰⁸ Meselâ 1750 tarihli bir tereke kaydının baş tarafı yırtık olduğundan kime ait olduğu anlaşılammıştır. Ancak terekenin yükünden bu kişinin gayet zengin olduğu kolayca tahmin olunabilmektedir. Bu zat Kilis eşrafındandı, tereke toplamı ise 12381 kuruştur.¹⁰⁹

Yine bu dönemde sicillerden tesbit edilebildiği kadarıyla para birimi **Kuruş**'tur. Akçe bazı istisnalar haricinde, pek fazla kullanılmamıştır.

Osmanlı şehirlerinde iktisadî hayatın en önemli parçalarından biri "Esnaf Teşkilâtıdır". Çünkü bu teşkilât iktisadî hayatın devlet - halk münasebetini düzenlemekteydi. XVIII. yüzyılda da Esnaf Teşkilâtı bu önemini korumaktadır.

Bu yüzyılda Antep'te faaliyette bulunan esnaf grubları ise şunlardı:¹¹⁰

Abacı, arpacı, attar, bakkal, bezzaz, bostancılar, boyacı, cullah, haf-faf, helvacı, kasarcı, kazzaz, kılıççı, kuyumcu, mumcu, nalçacı, neccar, sarraç, semerci, tabbak ve tütüncü esnafı.

106 Mesela 1 Haziran 1735 tarihli bir buyruğundan anlaşıldığı üzere, XVIII. yüzyılda Antep'te doku-nan bezlerin büyük bir bölümü Halep'e ihraç edilmekteydi. *Gaziantep Şer. Sic. No: 122, s. 197.*

107 Bkz. M. Güzelhan, a.g.e., s. 47-49. Evliya Çelebi; *Seyahat-name*, XIII. Kitap, s. 201-202. H. Öz-değer, Antep'te Pazar Ekonomisi, *T.D.A.*, İstanbul, 1982, s. 165-166.

108 Bu konuda ayrıntılı bilgi için XVIII. yüzyıla ait Antep sicillerindeki tereke kayıtlarına müracaat edilebilir.

109 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 93-97.*

110 *Gaziantep Şer. Sic. No: 83, s. 25; No: 84, s. 171; No: 85, s. 132; No: 87, s. 124; No: 93, s. 246; No: 94, s. 87; No: 101, s. 336; No: 102, s. 174; No: 104, s. 176; No: 118, s. 368.*

Esnaf gerek halk ve gerekse yöneticilerle olan münasebetlerini şeyhleri vasıtasıyla yürütmektedir. 1750 tarihinde Bakkal Esnafı Şeyhi Seyyid Murat, Bostancılar Şeyhi ibn-i Ömer, Cullah Esnafı Şeyhi Ali Halife idi.¹¹¹ 11 Ağustos 1756 tarihinde Antep Bedesten Şeyhi mahkemeye müracaat ederek, kumaş, alaca, keten, yemeni ve basmaların sadece bedestendeki esnaf tarafından satılabileceğini, buna aykırı olarak attar dükkânları ve evlerde söz konusu kumaşların satıldığını ve bunun da kendilerini zarara soktuğunu belirterek, önlenmesini istemiştir.¹¹² Söz konusu belgeden de anlaşılacağı üzere, özellikle dokuma sanayii Antep'te oldukça gelişmişti.

Bu dönemde Antep'teki bütün gıda ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını tesbit etmek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte bir fikir vermesi bakımından bazı temel gıda maddelerinin fiyatları aşağıda verilmiştir.¹¹³

<u>Tarihi</u>	<u>Cinsi</u>	<u>Birimi</u>	<u>Fiyatı</u>
1743	Koyun eti	1 Batman	22 Akça
1743	Keçi eti	1 Batman	16 Akça
1743	Kuyruk	1 Batman	3.5 Akça
1743	Siyah üzüm	1 Kiyye	6 Akça
1743	Kavun	1 Kiyye	5 Akça
1743	Karpuz	1 Kiyye	6 Akça
1743	Patlıcan	1 Kiyye	3 Akça
1743	Kabak	1 Kiyye	1 Akça
1743	İncir	1 Kiyye	6 Akça
1743	Yoğurt	1 Kiyye	8 Akça
1750	Buğday	1 Kile	8 Kuruş
1750	Arpa	1 Kile	1.25 Kuruş
1752	Şirik	1 Nüğü ¹¹⁴	8 Akça
1752	Menekiş Yağı	1 Nüğü	5 Akça
1752	Tahin	1 Nüğü	5 Akça
1752	Helva	1 Nüğü	5 Akça
1752	Ham Helva	1 Nüğü	2 Akça

Gerek XVIII. ve gerekse XIX. yüzyıllarda duruma ve semte göre büyük değişiklik gösterdiği bilinen ev ve dükkân fiyatları hususunda da

111 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 89.*

112 *Gaziantep Şer. Sic. No: 114, s. 95.*

113 *Gaziantep Şer. Sic. No: 86, s. 1279 (Ağustos 1734 Tarihli Narh): Gaziantep Şer. Sic. No: 110, s. 295 (1752 tarihli Narh). Ayrıca bkz. Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 1-139.*

114 Bir Nüğü 200 dirhem (656.25 gramdır).

bir fikir vermesi bakımından, 1750-1752 yıllarında tesbit edilen bazı ev ve dükkân fiyatları aşağıda verilmiştir.¹¹⁵

<u>Bulunduğu Semt</u>	<u>Türü</u>	<u>Fiyatı (kuruş)</u>
Bostancı Mahallesi	Ev	40
Şehreküstü Mahallesi	Ev	30
Hayık Müslüman Mahallesi	Dükkân	150
Şarkıyan Mahallesi	Ev	100
Garb-1 Zehirman Mahallesi	Ev	35
Garb-1 Kozanlı Mahallesi	Ev	100
Garib Kilecik Mahallesi	Ev	100
Kör Kehban Mahallesi	Ev	10
Ehl-i Cefa Mahallesi	Ev	150
Garb-1 Şehreküstü Mahallesi	Ev	90
İbn-i Ömer Mahallesi	Ev	100
İbn-i Kör Mahallesi	Ev	100
Garb-1 Kozanlı Mahallesi	Ev	80
Tarla-yı Cedid Mahallesi	Ev	300
Eskici Pazarında	Dükkân	120
Garb-1 Zincirli Mahallesi	Ev	200
Kör Kehban Mahallesi	Ev	15
Şarkıyan Mahallesi	Ev	20
Ali Neccar Mahallesi	Ev	120
Kurb-i Kozluca Mahallesi	Dükkân	40

Yukarıdaki ev ve dükkân fiyatlarından anlaşıldığına göre, ev ve dükkân fiyatları semtlere göre değişiklik göstermektedir. Yine bu evler içerisinde Şarkıyan ve Kör Mahallesinde olanlar en ucuz olanıdır. Muhtemelen bu mahalleler Antep'in şehir merkezine en uzak olanlarıdır.

Fiyatlar içerisinde en fazla değişiklik gösteren bir fiyat türü de canlı hayvan fiyatlarıdır. Dönem içerisinde tesbit edilen bazı fiyatlar aşağıda verilmiştir.¹¹⁶

115 Söz konusu fiyatların tesbiti için bkz. *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 1-139.*

116 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 1-139.*

<u>Cinsi</u>	<u>Fiyatı (Kuruş)</u>
Beygir	20
Dana	10
İnek	5
Keçi	5 - 16 Arası
Kısrak	15 - 50 Arası
Merkep	5 - 8 Arası
Öküz	10

Başta temel ihtiyaç maddeleri olmak üzere bu döneme ait tespit edilen fiyatlara bakılacak olursa, Antep şehrindeki fiyatların bu bölgedeki diğer şehirlerle paralellik gösterdiği söylenebilir.¹¹⁷

Yukarıda da belirtildiği üzere Antep XVIII. yüzyılda oldukça canlı bir ticarî merkez durumunda idi. Halep’de üretilen pek çok kumaş Antep pazarlarında satılmakta idi. Meselâ Halep Kuşağı, Halep Alacası, Halep Abası, Halep Şilesi gibi. Ayrıca Antep pazarlarında diğer devletlerden gelen mallar da bulunmaktaydı. Bu açıdan Antep pazarlarında satılan İngiliz Çukası, Fransız Çukası, Londra Çukası oldukça ilgi çekicidir. Bundan da anlaşılacağı üzere, Antep söz konusu dönemde oldukça canlı bir ticari hayata sahip olup, özellikle Halep ile sıkı bir bağı vardı. Ayrıca Batı ve Doğu’dan gelen ticaret yollarının üzerinde bulunması Antep’in ticarî önemini zaman içerisinde oldukça arttırmıştı. Yine bu dönem içinde Antep’te, İran, Fransa gibi devletlerin konsoloslukları ve yabancı tabiiyetli tüccar grublarının geniş faaliyetleri göze çarpmaktadır.¹¹⁸

V. SOSYAL HAYAT

Anadolu’daki diğer Osmanlı kentlerinde olduğu gibi, Antep’te de bu dönemde müslim ve zimmî gruplar –bazan aralarında ortaya çıkan küçük meseleler bir tarafa bırakılacak olursa– bir arada ve huzur içerisinde hayatlarını sürdürmekteydiler. İhtida hareketlerine arada sırada rastlanmaktadır. Meselâ 21 Haziran 1751 tarihli bir hüccette, gayr-ı müslim Namkir adlı kadının, Müslüman olarak Hatice ismini aldığı ve daha sonra Ali Neccar Mahallesinde oturan Mehmet Emin’le evlendiği kayıtlıdır.¹¹⁹

Yine bu dönemde Müslümanlarla gayr-i müslimler arasındaki münasebetlerin iyi olduğu, ortaya çıkan bir kısım meselelerde ise devletin he-

¹¹⁶ *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 1-139.*

¹¹⁷ İbrahim Yılmazçelik: *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1995, s. 323-325.

¹¹⁸ *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 1-139.*

¹¹⁹ *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 18.*

men duruma müdahale ettiği dikkat çekmektedir. Meselâ 22 Eylül 1750 tarihli bir fermanın, Kars'a gidip gelen Rum ve Ermeni tâifesine civarda bir takım zorluklar çıkarıldığı ve bu durumun giderilmesi için yol üstündeki bütün kaza, kadı ve naiblerine emirler gönderildiği anlaşılmaktadır.¹²⁰ Yine şehirde gayr-i müslimlerin sahip olduğu bir çok işyerinden müslimler de alış veriş yapabilmekte ve aynı hamamlarda yıkanmaktaydılar.¹²¹

Antep'te Rum, Ermeni, Süryani, Arap, Fars ve Fransız uyruklu kişileri de yaşamaktaydı. Lâkin belgelerde sadece isimleri zikr edildiğinden bunların müslimlerle olan ilişkilerini tam olarak bilemiyoruz.

Müslüman halkın birbirleri ile olan münasebetlerine gelince, şunlar söylenebilir: Evlenme - boşanma, vasiyet ve nafaka gibi konular şer'i hukuk içerisinde değerlendiriliyor ve buna göre hüküm veriliyordu. Bu cümleden olmak üzere, kadınlar ve çocukların gelecekleri garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Yine 1750 tarihli bir hüccetten anlaşıldığına göre, Şhreküstü Mahallesinden Fatma Hatun, kocası Mustafa aleyhine açtığı davada kocası ile aralarının olmadığını ve mihr bedeli ve nafaka karşılığında boşanmak isteğini belirtmişti. Görülen dava sonucunda Fatma Hatun'un bu isteği uygun görülerek boşanmalarına karar verilmiştir. Bu hadise, kadının haklı olduğu davada kocasını rahatlıkla dava edebileceğini göstermektedir.¹²²

Bu döneme ait sicillerdeki tereke kayıtlarından anlaşıldığına göre, bazı istisnalar hariç bu dönemde Antep'li Müslümanlar arasında tek kadınla evlilik geçerli idi... Çocuk sayıları ise genelde 3 ile 5 arasında değişiklik arz etmektedir... Çocuk sayısına 5 ve 6'nın üzerinde çok az rastlanılmaktadır. Kız ile erkek çocuklarına bırakılan miras hakları genelde İslâm şer'i hukukuna göre belirlenmiştir.

XVIII. yüzyılda Antep'te en çok kullanılan müslim isimleri ise şunlardır:

Erkekler için: Abdullah, Osman, Ebubekir, Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin, Ali, Süleyman, İbrahim, Abdurrahman, Ramazan, Mustafa, Mehmet Emin vb. gibi.

Kadınlar için: Ümmü Gülsüm, Ümmühan, Fatma, Ayşe, Ahsen, Zemzem, Rabia, Refika, Hatice, Amina, Emine, Nedime, Zeyneb en çok kullanılan isimlerdir.

120 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 131.*

121 *Gaziantep Şer. Sic. No: 106, s. 267.*

122 *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 60.* 1750 tarihinde Antep'in Şhreküstü Mahallesinde oturan Zemzem Hatun kendi rızası olmadan Seyyid Mehmed ile evlendirilmiş, kadının şikâyeti üzerine bu evlilik geçersiz sayılmıştır. *Gaziantep Şer. Sic. No: 108, s. 60.*

Halk arasında en çok kullanılan lâkaplar da şunlardır. Aylubekli, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Bazari, Tuzcu, Bakkal, Neccar, Dellal, Demirci, Debbağ, Kör, Topal, Kazık, Cullah, Bekmezoğlu, Kirkiroğlu, Koca, Değirmencioğlu, Muhzır vb.

Bu lâkaplar içerisinde genelde Efendi az miktarda kullanılmıştır. Çünkü bu kelime daha çok tahsilli ve sözüne güvenilir kişiler için kullanılır. Bu durum genelde Şuhudu'l-Hal içerisinde yer almaktadır. Meselâ İmam Efendi, Kadı Efendi, Müderris Efendi gibi. Yine özellikle eşraftan olan ve maddi açıdan belli bir seviyeye gelmiş insanlar için Ağa kelimesi kullanılmıştır. Dikkat çeken lâkaplardan bir tanesi de *Seyyid* ve *El-Hac*'dir.